

stianis licet, ubi expendo particulam, notioribus, nam significat in secretioribus privatim et occulte dici potuisse. Dicebantur denique tunc in carceribus, teste Cypriano, Epist. 5, apud quem notanda est prudens monitio: Ita (inquit) ut presbyteri quoque, qui illic apud confessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vices alternent; quibus verbis etiam significat, Missas illas fuisse privatas quoad modum, et quoad personarum concursum.

9. *Consuetudo celebrandi Missam quocumque opportuno tempore exemplis confirmatur.* — Quocirca eisdem exemplis facile probari potest consuetudine receptum fuisse, ut Missæ quocumque opportuno tempore dicerentur, quia nec necessarium erat, nec moraliter possibile, definitam horam celebrandi in tanta varietate occasionum et locorum observare. Accedit semper fuisse licitum sacerdotibus quotidie celebrare, si vellent, sicut de Andrea Apostolo dixisse legimus: *Ego omnipotenti Deo immolo quotidie, non taurorum carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum Agnum in altari.* Hieronymus etiam, epist. 150 ad Hebidiam, q. 2, de se dicit: *Quotidie in sacrificiis ejus de genimine vitis veræ rubentia musta calcamus.* Quod de Missis privatis, quæ ab ipso quotidie dicebantur, necessario intelligi debet. Nam de eodem Hieronymo ait Epiphanius, epist. ad Joannem Hierosolymit., quæ est 60 inter Epistolas Hieronymi, ipsum non fuisse solitum publicas Missas celebrare. De Cassio etiam, Narniense Episcopo, refert Gregorius, homil. 37 in Evangel., morem illi fuisse, *quotidianas Deo hostias offerre, ita ut pene nullus dies vitæ ejus abscederet, quo non omnipotenti Deo hostiam placationis immolaret.* Et similia in historiis de vitis et gestis Sanctorum frequenter reperiuntur, ex quibus manifeste colligi potest, eos neque certam diem hebdomadæ, neque publicam ac definitam diei horam ad celebrandum observasse, sed pro sua devotione aut commoditate elegisse horam intra diei tempus ab Ecclesia permissum. Et inde a fortiori etiam perspicuum manet, Missas privatas quoad intentionem offerendi, aut alias circumstantias, eodem modo fuisse semper licitas et in usu; tum quia de illis est eadem ratio; tum etiam quia non poterant aliter Missæ tam frequenter celebrari. Atque hæc sufficiunt de hoc puncto, in quo nullam rationem dubitandi, vel difficultatem, quæ ad dogmata fidei pertineat, invenio; alia vero, quæ ad sacrificium Missæ

spectant, a rege non attinguntur, et alibi ex professo a nobis tractata sunt¹.

CAPUT VII.

DE ERRORIBUS QUI CIRCA CULTUM ET INVOCATIONEM BEATÆ VIRGINIS IN REGIS PRÆFATIONE NOTANTUR.

1. Inter alia, quæ in reddenda ratione suæ fidei rex Jacobus scribit in Præfatione sua, nonnulla de B. Virgine confitetur, quæ ex catholica doctrina desumpsit, a qua nihilominus in aliis discrepat, quæ breviter expendere, et non minus certa esse quam priora, ostendere necesse est. Primo ergo dum Mariam sanctissimam B. Virginem appellat, recte de perpetua illius virginitate sentire videtur; non enim potest simpliciter virgo appellari, quæ aliquando virginitatem servavit, si postea illam amisit. Deinde recognoscit illam fuisse veram Dei Matrem, eo quod Salvatori nostro placuerit ex illa humanum sibi corpus assumere, et in Christo non possit a divinitate humana natura separari; quod recte dictum est, utpote a Concilio Ephesino I, cum Leone magno et Cyrillo Alexandrino mutuatum. Præterea dicit, se *pie ingenuæque fateri constanterque contendere, illam Virginem supra omnes beatorum hominum ac spirituum ordines ad celestem gloriam elatam, ejus filio, Deo simul et homine, excepto.* In qua confessione veritatem laudo et complector, illius tamen certam fidem postulo, et fundamentum requiro. Si enim rex dicens, pie et ingenue illam veritatem fateri, et pro illa constanter contendere, solum piam quamdam credulitatem, constantemque opinionem illius veritatis se habere significare intendit, confessioni fidei Catholicæ non satisfacit. Nam traditio antiquissima ab Apostolis orta, et unanimi consensu Patrum ad nos usque derivata, et ab universali Ecclesia sine ulla dissensione aut hæsitacione recepta, certam fidem illius veritatis apud Catholicos facit. Si vero rex serenissimus verbis suis hanc fidem indicare voluit, aliquid esse firma fide credendum, quod in libris canonicis expresse non sit scriptum, fateatur necesse est. Verumtamen, quia in veritate doctrinæ quoad hanc partem convenimus, et de modo et regula credendi satis in superioribus dictum est, ideo in hac veritate

¹ 3 tomo tertiæ partis, disp. 73, et seq.

confirmanda non immoror, et lectorem ad ea, quæ alibi scripsimus, remitto.

2. Denique hanc Beatissimam Virginem se venerari rex profitetur, quod etiam libenter legimus et admittimus. Nec de verbo venerandi vel adorandi quæstionem movemus, licet fortasse rex primum admittere, posterius autem cavere consulto studuerit; nam hoc etiam sine reprehensione fieri posse, si sana mente et legitimo sensu fiat, non dubitamus. Nam Concilium Tridentinum, sess. 25, in Decreto de Invocatione et venerat. Sanctorum, illum loquendi modum observavit, dicens: *Christum adoremus, et Sanctos veneremur.* Epiphanius, contra hæresim 78, cum doceat, Virginem honore et veneratione prosequendam esse, adorandam esse negat, utique adoratione latriæ, seu divino cultu, de quo ibi tractabat, et per antonomasiam verbo adorandi simpliciter dicto significari solet.

3. *Quid intersit inter verba honorandi, adorandi et venerandi.* — Itaque majoris claritatis gratia, et ut pure et sincere hujus dogmatis sensum sine ambiguitate verborum explicemus, tria verba notanda sunt, scilicet, honorare, adorare, et venerari, nam duo priora distinxit Augustinus, contra serm. Ariano- rum, c. 23: *Nam honorat (inquit) omnis qui adorat, non vero adorat omnis qui honorat;* honoramus enim non solum superiores nobis, sed etiam æquales; imo et inferiores; quin etiam rex interdum subditum honorat, ut dicitur Esther. 6. Adoratio autem solum exhibetur potentiori et superiori, in signum dignitatis et excellentiæ. Est ergo honor testimonium virtutis absolute spectatæ, quomodo- cumque ad honorantem comparetur. Adoratio vero est etiam virtutis testificatio, cum recognitione tamen superioris dignitatis, excellentiæ; et ideo qui honorat, non statim adorat; e contrario vero qui adorat, necessario etiam honorat. Venerandi autem verbum licet magis ad proprietatem adorandi accedere videatur, quia exhibitionem reverentiæ et observantiæ indicat, interdum tamen solet pro verbo honorandi, et in eadem significatione usurpari, ut ex latina proprietate et usu constat. In præsentem ergo cavendum est, ne in hac tantum postrema significatione verbum venerandi usurpemus: parum est enim Virginem honorare, nisi id fiat cum debita mentis submissione, et æstimatione excellentis virtutis et dignitatis ejus. Honor autem sic exhibitus est proprie veneratio et reverentia, et dici etiam potest quædam adoratio.

4. *Adorationis plures species.* — *Latria.* — *Dulia.* — *Quæ adoratione B. Virgo adoranda.* — Nam ipsa etiam adorationis vox generalis est, et varios gradus seu species habet; quædam enim in signum supremæ et increatæ excellentiæ exhibetur, quæ latria dicitur, et interdum nomine adorationis simpliciter prolato significari solet; alia vero est quæ ob minorem excellentiam indicandam exhibetur, in qua significatione interdum usurpatur in Scriptura verbum adorandi, ut 1 Reg. 24 et 25, et 3 Reg. 1, et alibi sæpe. Atque eodem modo distinguunt Theologi adorationem inferiorem (quam per nominum accommodationem duliam vocant) a suprema adoratione latriæ, et sub priori membro, cum singulari quadam excellentia et perfectione, observationem Virgini debitam constituunt, et hyperduliam vocant. Quæ verba fortasse regi non placebunt, sed de illis non contendemus, dummodo res non displiceat, et per venerandi verbum non quemcumque honorem, sed illum, qui cum debita æstimatione et animi submissione in signum singularis excellentiæ, et sanctitatis, Virgini exhibetur, significemus. Merito enim dixit August., lib. de Genes. ad litter., c. 4: *Dummodo intelligatur quod intelligendum est, non magnopere curandum quid vocetur.* Nos igitur hac mente confitemur Beatam Virginem esse venerandam, et ab adorandi verbo, ne quempiam in fide infirmum offendat, abstinemus. Nec videtur rex ab hoc sensu alienus: nam statim fatetur, Virginem esse veram Dei Matrem, quam nemo prudens negare potest esse singularem excellentiam, et insuper addit, Virginem in cœlesti gloria supra omnes Beatorum spirituum ordines esse collocatam; ergo necesse est ut cum recognitione ejusdem excellentiæ, et in testimonium ac significationem ejus, honorem illi exhibeat, quando ipsam veneratur.

5. *Quid rex in veneratione B. Virgini debita coarguat, ejusque objectio.* — *Objectio ex verbis Regis collecta.* — *Satisfit objectioni.* — *Verus Nazianzeni sensus traditur.* — His vero non obstantibus, aliquid obmurmurat vel reprehendit rex in cultu et veneratione, quam Catholici Beatæ Virgini tribuimus, dicens: *Sed nec ipsam deridiculo ausim habere, nec impias in Deum voces emittere, non illi divæ modo, sed et Dææ nomen tribuens.* Quibus alia adjungit, quæ proprie ad invocationem pertinent, ideoque commodius inferius tractabuntur. Hæc autem reprehensio hanc fere objectionem continere videtur: nam cultus

vel adoratio, non tantum factis, sed etiam verbis divinitatem significantibus exhibetur; ergo cum illa verba divinitatem in Virgine significant, adorationem simpliciter seu latriæ continent; ergo non ad honestam, et debitam observantiam, sed ad idololatriæ labem spectant. Hæc vero objectio nec fundamentum habet, neque alicujus momenti est. Nego habere fundamentum, quia nunquam Ecclesia Romana seu Catholica, in laudanda, seu invocanda Beata Virgine, illis vocibus usa est, et ideo immerito illi tribuitur, si quid fortasse hujusmodi in aliquo privato Doctore invenitur. Addo etiam, similes voces rarissime inveniri in Patribus, vel Doctoribus Theologis, qui apud nos sunt alicujus auctoritatis. Solum memini legisse me nomen *Deæ*, apud Gregorium Nazianzenum, in tragædia de Christo patiente, in fine, ubi sic inquit: *Veneranda o Virgo casta felicissima, quando Beata nunc Beatorum in polo, exuta quidquid fecis humanæ sedes, æternitatis pallio ornata, ut Dea habita senectæ expers.* Ex hujusmodi autem, vel similibus verbis, dico frivolum capi reprehendendi vel objiciendi occasionem, quia tam ex fide et sapientia scribentis, quam ex antecedentibus et sequentibus verbis constat, non esse usurpatam ad significandam veram deitatem per essentialitatem, sed quamdam excellentem participationem ejus. Unde possemus regi respondere verbis Christi Domini, Joannis decimo: *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est,* etc. Cum ergo Scriptura justos, principes et judices deos vocet propter quamdam participationem, quid mirum quod Gregorius Nazianzenus ad significandam inter omnes res creatas singularem excellentiam, dignitatem et propinquitatem (ut sic dicam) Virginis ad Deum, *Deæ* nomen usurpaverit. Eo vel maxime quod non simpliciter asseruit, illam esse deam, sed ut Deam habitam, nam particula *ut*, diminuit, et solum participationem quamdam et imitationem dicit, sicut Christus Dominus, Matth. 5, dixit: *Estote perfecti, sicut et Pater vester perfectus est;* Joan. 16: *Et sint unum sicut et nos unum sumus.* Denique addere possumus Nazianzenum, quasi licentia poetica usum, et necessitate carminis compulsam, vocem illam præter consuetum morem fideliter interposuisse, nullum timens periculum, sicut revera nullum erat, quod legentes posset in aliquem errorem inducere. Et hæc nunc sufficiunt pro iis, quæ de veneratione Virginis rex attingit.

6. *Invocationem B. Virginis redarguit rex Jacob.* — *Prima objectio contra modum invocandi B. Virginem.* — Contra invocationem autem ejusdem Virginis severius rex invehitur, nam et substantiam (ut sic dicam) et modum reprehendit. Negat enim imprimis, orandam esse Virgine a nobis, ejusque dogmatis egregium fundamentum mirabilemque rationem, vel potius conjecturam indicat, dicens: *Ne illud quidem in animum induco, tam otiose in calis eam degere, ut absurdis cujuslibet inepti hominis orationibus pateat, sequæ ejus rebus, ac negotiis immisceat.* Et infra: *In calis, in æterno Sanctarum animarum receptaculo, in æterna est felicitate collocata, nunquam a tantis gaudiis ulla terrenarum rerum cura, aut sollicitudine aocanda.* Ex quibus verbis hæc ratio summam colligi videtur: non potest B. Virgo, nostra curare, vel nostris precibus attendere, nisi a sua felicitate avocetur; at hoc fieri non potest; ergo neque illud a nobis faciendum aut tentandum est. Deinde in modo interpellandi Virgine, tria potissimum taxat. Primo, quia illam oramus, ut non solum precibus, sed etiam imperio cum Filio suo agat, et quod illi imperet ac dominetur. Secundo, quia perridicne eam habemus, dum fingimus ipsam in terras ad sacerdotum oscula et complexus descendere. Tertio, quod similiter credimus, propter nos acri ac pertinaci altereatione cum dæmonibus contendere. Alii denique addunt, quod eam omnipotentem facimus, illi tribuendo quod cunctas hæreses sola interemerit in universo mundo, et eam postulando ut beatos nos faciat filium ostendendo, ac denique eam vocando spem nostram, quod est proprium Dei; et mediatricem seu advocatam, quod est proprium Christi.

7. Verumtamen quod ad priorem partem attinet, Protestantes in ea seculi sunt Constantinum Copronymum¹, de quo Suidas ita memoriæ prodidit: *Mortalium omnium impurissimus præcipere ausus est, ne quis Mariæ intercessionem imploraret.* Quem errorem statim universa Ecclesia detestata est, et auctores, qui errorem referunt, satis ostendunt, morem invocandi Virgine antiquissimum in Ecclesia fuisse. Sic enim, ait Theophanes, in quisquam, corruens vel dolens, solitam Christianorum vocem emitteret, dicens: *Dei genitrix, juva*, ut inimicus imperatoris damnaba-

¹ Vide Baronium, tom. 9, anno Christi 767, n. 27.

tur. Et Theosterictus, ejus temporis scriptor, apud Nicetam sic ait: *Quam Christus sibi in domicilium elegit, gloriosissimam, inquam, suam Matrem, omnibus aliis rebus creatis superiorem, omnium hominum salutem, mundi patrocinium, quæ propter virginitatis suæ priestantiam prope Deum versatur; hujus, inquam, venerandum nomen multis modis ab Ecclesia expellere studuit; ejus vero intercessionem, per quas mundus consistit, illas nec nominare quidem voluit, cum diceret nemini eam posse opitulari.* Contra quem errorem satis nunc erit, morem hunc invocandi Sanctissimam Virgine, ex Sanctis, et antiquioribus Patribus, tanquam testibus apostolicæ traditionis, ostendere.

8. Primus sit Ambrosius, Precat. 2 præparationis ad Missam, ubi cum Deum pro charitate obtinenda precatus esset, subjungit: *Et ut efficax hæc mea sit deprecatio, B. Mariæ Virginis suffragia peto, quam tanti meriti esse fecisti, ut prima inter mulieres novum munus offerret, et nulla præter ipsam tam novum acciperet.* Huic adjungo Augustinum, qui in lib. Meditationum, cap. 35, post longam ad Christum Dominum orationem, ita concludit: *Propter bonitatem tuam suscipe preces servi tui, et da mihi effectum petitionis meæ, et desiderii mei, intercedente, et orante, et impetrante gloriosa Virgine genitrice tua Maria, Domina mea, cum omnibus Sanctis tuis. Amen.* Et c. 40 sic orat Virgine: *Sancta et immaculata Virgo Dei genitrix, Maria, et Mater Domini nostri Jesu Christi, intervenire pro me digneris apud illum, cujus meruisti effici templum;* et serm. 18 de Sanctis, insignem habet orationem ad Virgine, ex qua Ecclesia sumpsit illa verba: *Sancta Maria, succurre miseris,* etc. Notatur autem in Antuerpiensi editione sermonem illum ab aliquibus tribui Fulgentio; sed inter opera ejus non invenitur, et ideo merito Theologi Lovanienses non in appendice, sed inter vera Augustini opera illum collocarunt. Ipse autem Fulgentius, in sermone de Laudibus Mariæ ex partu Servatoris: *Venite (inquit) virgines ad Virgine, venite matres ad Matrem;* et post multa similia concludit: *Ideo omnes istos cursus nature Virgo Maria in Domino nostro Jesu Christo suscepit, ut omnibus ad se confugientibus feminis subveniret,* etc.

9. His accedat Gregor. Nazianz., qui Orat. 18 de S. Cypriano, refert, B. Justinam a dæmone sollicitatam ad Deum confugisse: posteaque adjungit: *Virgineque Mariam supplex*

obsecrans, ut periclitanti virgini suppetias ferret, jejunii, et chameuniæ pharmaco sese communit, etc. Et in Tragædia citata, circa finem, hæc addit: *Senectæ expers, supremo ex æthere benigna adesto vocibus meis, preces admitte, Virgo, o inclita hic quando tibi Verbi parenti, sed supra modum tamen, legemque, solus inter omnes contigit honor;* quam preceationem piissime et elegantissime usque ad finem prosequitur, eamque his tribus versibus concludit: *Regina, Domina, generis humani bonum, amica semper esto tu mortalibus, maximaque quovis in loco mihi salus.* Eadem fide et pietate Chrysost., in Proœmio ad Psal. 118, station. 3, in fine: *Hæc (inquit), fratres, Patrum monumenta et documenta sunt, ex quibus nos haurientes, cum ea, quam adhiberi par erat, animadversione vobis impertivimus, quæ nimirum Dei mandata in vobis proficiant, ut juxta sinceram vestram fidem ac religionem probæ quoque actiones sint. In quibus confirmabit vos Dominus Deus, dans vobis uberes misericordias, et per intercessionem incontaminatæ Domina nostræ Deiparæ, ac semper Virginis,* etc. Omilto Athanasium, Gregorium Nyssenum, et alios, quos de hac re alibi disputans allegavi¹, libetque hic adjungere Basilium, Seleuciæ Archiepiscopum, qui Synodo Constantinop. adfuit, et licet in Chalcedonensi, action. 1, in fine, legatur depositus, non tamen propter fidem, et paulo post restitutus est, ut ex action. 5 colligitur. Ille ergo in orat. 1 de Annuntiatione Deiparæ², inter multa alia, quæ de laudibus et intercessione Virginis dicit, hæc tandem oratione concludit: *O ter Sacrosancta Virgo, aspice nos de celo oculo propitio, et nunc quidem educ nos hinc cum pace; ad judicis autem thronum a confusione liberos nos siste, ac stationis tandem ad dexteram participes nos effice,* etc.

10. His addi possunt multa ex Damasceno, orat. 1 de Nativit. Mariæ, ad finem, et orat. 1 de ejusdem Dormitione; et Epiphanio, in ser. de Laudibus Virginis; et Ephrem, de ejusdem Laudibus; Beda, in simili homil. de S. Virgine; Anselmo, lib. de Excellentia B. Virginis, præsertim c. ult.; et Bernardo, in homiliis super *Missus est*, et in sermonibus de Assumptione; Ildephonso, in libr. de Virginitat. Mariæ; Laurentio Justiniano, et aliis quamplurimis Patribus, sive antiquioribus, sive recentioribus. In omnibus enim illis frequenter

¹ 2 tome tertiæ partis, disp. 23.

² Refertur tom. 2 Bibliothecæ.

invenientur devotissimæ orationes ad B. Virginem cum magna reverentia, laudibus, et encomiis de illius excellentia, et exhortationes ad fideles postulandi Virginis intercessionem cum magna fiducia. Et ex illis omnibus evidenter colligimus, consuetudinem hanc non novam, sed antiquissimam fuisse, neque etiam fuisse antiquatam vel mutatam aliquando, sed conservatam semper in cordibus et ore fidelium. Immerito ergo videtur illam rex ponere inter eas consuetudines, quas nuperas et novitias vocitat.

11. *Responsio ad regis verba.*—*Optime stat visio beata cum cognitione et dilectione creaturarum.*—*B. Virgo potest pro nobis intercedere, quin felicitatem suam deserat.*—Ratio autem, quæ contra illam objicitur, regii sane ingenii videtur indigna, potiusque apparet esse alterius hominis parum in mysteriis fidei et rebus theologis versati. Nam qui Sanctorum felicitatem contemplari noverunt, non ignorant visionem illam divinitatis, quæ homines et Angelos beatos efficit, eos non impedire quominus, quæ apud nos aguntur, cognoscere et curare possint. Est enim visio illa beata eminens quædam participatio divinæ scientiæ, qua Deus se ipsum comprehendit, et ideo sicut contemplatio, quam Deus de se ipso habet, ipsum non impedit quominus nostra consideret, et omnibus exactissime provideat, ita in suo gradu et proportione contemplatio Beatorum non necessario excludit nostrarum rerum cognitionem; imo potius illam unicuique juxta suæ felicitatis gradum et statum confert. Unde etiam fit, ut sine suæ felicitatis diminutione aut intercessione possint Beati nos diligere, et secundum charitatis suæ gradum pro nobis intercedere. Sic enim de Sanctis Angelis dixit Christus: *Semper vident faciem Patris, qui in cælis est*, Matth. 10; et nihilominus eos vocat Angelos hominum dicens: *Angeli eorum*, utique custodes, juxta illud Psalm. 33: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*. Si ergo Angeli beati possunt homines custodire, et ex hac terrenarum rerum cura et sollicitudine ab æternis gaudiis suæ felicitatis non avocantur, quis cogitare potest non posse B. Virginem orationes nostras audire, et pro nobis intercedere, quin a sua felicitate distrahatur?

12. Quod si hoc cuiquam difficilius videtur, quia longe feliciorum et gaudiis æternis magis intentam B. Virginem esse credit, manifeste decipitur; nam cum ipsa felicitate et ejus gaudio crescit etiam et facultas conside-

randi res humanas simul cum divinis, et affectus charitatis ad illarum curam, pro ratione sui status, et propter majorem Dei gloriam suscipiendam. Unde Christus etiam ipse, licet a principio conceptionis suæ longe felicior fuerit in anima sua, quam nunc sit Beata Virgo, nihilominus summam curam et sollicitudinem nostræ salutis semper habuit, et pro nobis intercessit, et nunc etiam nostras exaudit orationes, nostrique curam habet, neque propterea a tantis gaudiis suæ æternæ felicitatis avocatur. Certe Beatus Petrus, cum fidelibus scriberet: *Dabo autem operam, et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis*¹, non timebat ne post obitum suum a sua felicitate propter nostri recordationem et intercessionem retardaretur; ita enim illam locum intellexit Chrysostom., Orat. in Petrum, quem alii secuti sunt; cur ergo rex cogitat, non posse B. Virginem sine suæ felicitatis imminutione nobis opitulari?

13. Quod vero ait rex, non posse in animum inducere tam otiose Virginem in cælis degere, ut absurdus cujuslibet inepti hominis orationibus pateat, interrogo quid per absurdas orationes intelligat, quove sensu dicat eis patere Virginem. Absurdæ enim orationes dici possunt, quibus aliquid absurdum vel indecens a Virgine postulatur, et has orationes audit Virgo, sed non exaudit. Neque est alienum a perfectione Virginis, vel eximia ejus felicitate, esse in eo otio, in quo possit has orationes audire; nam Deus ipse in eo est otio, ut hujusmodi etiam orationibus pateat, et eas videat, non ut eas recipiat, sed ut puniat potius. Quia otium illud non est vanum aut vitiosum, sed contemplationis otium, omni quidem labore vacuum, non tamen rerum omnium cognitione et altissima providentia destitutum; illud ergo otium in suo gradu B. Virgo participat. Quod si absurdas orationes rex vocat omnes illas, quæ ab infimis et vilibus hominibus, vel a magnis etiam peccatoribus fiunt, hoc nihil obstat quominus, si fideliter et honeste fiant, aditum patentem ad Virginem inveniunt, et ab illa non solum cognoscantur, sed etiam acceptentur, quantum secundum ordinem divinæ providentiæ expedire judicaverit, quod cæteris etiam sanctis commune est, ut capite sequenti dicemus.

14. *Diluitur prima objectio contra modum invocandi Virginem.*—*Ecclesia non tri'vit B.*

¹ 2 Petr. 1.

Virgini imperium in Christum Dominum.—Ad primam vero objectionem contra modum invocandi Virginem, fundatam in verbo *imperandi*, eandem responsionem damus, quam supra de nomine Deæ exhibuimus. Ecclesia enim non consuevit petere a Virgine, ut imperet filio, nec docere, habere Virginem hanc potestatem, aut illa interdum uti consuevisse. At vero Augustinus, lib. 2 de Symbelo, ad Catechum., cap. 5, significat B. Virginem, quando Christo dixit, Joan. 2: *Vinum non habent, tentasse, jubere se filio posse tanquam matrem*, Christum autem ideo respondisse: *Quid mihi et tibi est, mulier? ut distingueret inter Deum et hominem*, et significaret virtutem faciendi miracula esse a divinitate, secundum quam non erat subditus matri. Unde Augustinus tacite reprehendit dicentes, B. Virginem posse petere a filio per imperium. Neque vero putandum est hac mente Virginem in nuptiis ad filium fuisse locutam, sed humiliter rogando, et ex charitate petendo, ut cum Hilario, Ambrosio, Cyrillo, et aliis Patribus alibi tradidimus. Neque etiam est nobis verisimile, hoc fuisse Augustinum de Virgine suspicatum, cum in illius verbis nullum sit talis suspicionis fundamentum aut vestigium. Solum ergo videtur indicare Augustinus, Christum ita respondisse, ut ab omnibus eam suspicionem auferret. Vel certe usus est Augustinus verbo jubendi latiori modo, pro verbo petendi cum materna fiducia, unde simul ait: *Tentavit jubere tanquam domina, quæ se agnoscebat ancillam*. Non ergo poterat ex proprio imperio petere, si se agnoscebat ancillam. Ita ergo Ecclesia nunquam postulat a Virgine ut jubeat vel imperet. Solumque Petrum Damianum, serm. 4 de Nativitate Mariæ, inveni dicentem: *Accedit non solum rogans, sed etiam imperans, domina, non ancilla*; non tamen propterea Ecclesia modum illum loquendi approbat; imo neque illum fidelibus permetteret, si eo communiter uti vellent. Et nihilominus pietas christiana docet, verba quæ per tropum et exaggerationem dicta sunt, sana mente interpretari. Nam Josue 10, ad vocem Gedeonis: *Sol, ne movearis*, dicitur sol stetisse, *obediente Deo voci hominis*; si autem Deus obedivit, homo imperavit. Est autem metaphorica locutio ad exaggerandam efficaciam orationis hominis apud Deum. Ita ergo Petrus Damianus locutus est, exaggerando quanta sit materna fiducia apud filium.

15. *Solvitur secunda objectio.*—Ad secundam

objectionem respondemus, fundatam esse in falsa calumnia fortasse conficta ab aliquibus Protestantibus; nam in Catholicorum libris non existimo aliquid simile reperiri. Quamvis enim sæpe legatur, et pium ac verisimile sit, B. Virginem supplicibus suis, ad spiritualem consolationem interdum apparere et loqui, vel per se, vel per ministerium Angelorum, nunquam tamen legitur aliquid indecorum, vel quod pudicissimum non sit, in hujusmodi apparitionibus contigisse. Aut certe si aliquid hujusmodi lectum alicubi fuerit, quod piam et prudentem interpretationem non recipiat, credendum est aut fuisse opus dæmonis, se in Angelum lucis transfigurantis, aut (quod sæpe contingit) esse malevolorum hominum deceptiones, qui ad eludendam auctoritatem revelationum, et ignominiam vel infamiam notam his cælestibus visitationibus inurendam, similes confingere fabulas non verentur.

16. *Satisfit tertiæ objectioni, et quomodo B. Virgo dæmones pulset declaratur.*—Ad tertiam objectionem de fuga dæmonum, respondemus hunc effectum sæpe fieri per orationes Virginis, et ideo a Patribus sæpe illi tribui; nam Cyrillus Alexandrinus, homil. 6 contra Nestorium, in Concilio Ephesino dicta, inter alia multa, quæ de Virginis excellentia et efficacia prædicat, inquit: *Salve, per quam cælum exultat, per quam Angeli et Archangeli lætantur, per quam dæmones fugantur*. Et Laurentius Justinianus, serm. de Annunciat., eam vocat inter alia, *dæmonum fugam*. Et Ecclesia ad Virginem orat: *Maria, mater gratiæ, tu nos ab hoste protege*. Refertque Surius S. Richardum Anglum, Cicestriensem Episcopum, in mortis articulo semper in corde simul et voce illa verba habuisse, suisque capellanis mandasse, ut ad ejus aures illa pronuntiare non cessarent. Denique de fidelibus suis dixit Christus, Marci ultimo: *In nomine meo dæmonia ejicient*. Quid ergo mirum est, quod Beatissima Christi Mater ad dæmones fugandos sit potens? Quod vero in objectione dicitur de pertinaci et acri altercatione Virginis cum dæmone, calumniam sapit novatorum, et est modus loquendi ab eis inventus ad fidelium pietatis et devotionis irrisionem; nunquam enim a catholicis Doctoribus assertum est, Virginem altercari cum dæmone, sed vel illi imperare, vel (quod frequentius est) per orationem ad filium, illius fugam impetrare.

17. *Quomodo B. Virgo hæreses interimat.*—Atque hoc etiam modo dicitur Virgo omnes

hæreses vincere, scilicet, per Christum, qui est verum lumen, qui illuminat omnem hominem, qui suo proprio iudicio damnari non lit. Et sic etiam multi alii effectus gratiæ tribuuntur Virgini, non quia per se illos efficiat, sed vel quia nobis Christum omnium gratiarum auctorem peperit, vel quia per illum et ab illo eos nobis impetrat. Et sic etiam dicitur Virgo spes nostra, vel quia per illam habuimus Christum, qui est spes nostra, ut exposuit Epiphanius, in sermone de Laudibus Virginis, vel ad explicandam magnam fiduciam, cum qua ad illam recurrimus. Et ad eundem modum facile intelliguntur quamplurimæ aliæ locutiones Sanctorum, in quibus ea, quæ secundum excellentiam sunt Christi propria, per singularem participationem Virgini tribuunt, phrasim et modum loquendi Scripturæ imitando. Qui sensus tam est notus fidelibus, et per se patens, ut nullam patiatur calumniam, nec majori interpretatione aut persuasione indigeat. Quod Canisius et alii catholici scriptores copiose et erudite responderunt; et nos etiam aliis locis aliquid attigimus. De nomine autem Advocatæ seu Mediatrix, in cap. 9, de Sanctis, generaliter dicemus ¹.

CAPUT VIII.

DE HIS QUÆ CIRCA CULTUM SANCTORUM IN REGIS PRÆFATIONE NOTANTUR.

1. Multa sunt quæ in Præfatione et fidei suæ professione rex objicit contra veram doctrinam, quam Ecclesia Catholica de Sanctis vita functis credit et profitetur, possuntque ad quatuor capita reduci, videlicet ad cultum et invocationem Sanctorum, reliquiarum et imaginum adorationem, quæ breviter prosequemur, quia non plenam disputationem, sed solam sufficientem responsionem dare intendimus, obiter ostendendo non solum non esse nupera, seu nova, quæ in his Ecclesia observat, verum potius a perniciose novitate temerarioque errore excusari non posse, qui hæc reprehendere ausi sunt.

2. *Sanctos colendos esse, Scriptura et Patres testantur.* — De cultu ergo Sanctorum sic regi placuit in sua statuere præfatione: *Colo equidem illorum memoriam, cujus*

¹ Canis., l. 5 de B. Virg., c. 10 et seq.; 1 tomo tertiæ p., q. 26, art. 1, in com.; et in 2 tom., disp. 23, sect. 2 et 3; et tom. 2 de Relig., tract. 1, lib. 3, c. 9, n. 4, et seq.

honestandæ ergo nostra publice Ecclesia tot solemnes dies instituit; quos Scripturæ auctoritate in album Sanctorum relatos legimus. Sed tot nugis, quæ in novitiorum Sanctorum actis, ac legendis perscribuntur, sane credulitatem meam deludi non patior. Ex quibus verbis confessionem regiam ex ea parte recipimus, quæ saltem in genere contentit, Sanctos homines cum Christo regnantes esse a nobis colendos, tanquam honore et veneratione dignos. Id enim non solum Scriptura et Sancti Patres, ac Ecclesiæ traditio, sed etiam ratio naturalis docet, ut confirmant verba illa Psal. 138: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus*, id est, ita sentio, amicos Dei maxime colendos, et honorandos esse, seu, amicos tuos, Deus, valde colo et veneror. Quo testimonio ad hanc veritatem confirmandam usus est Hieronimus Constantinop., in suo ad Protestantem Resp. ¹, c. 15, et ita etiam exponit Basilius, cum in Scholio ait: *Præscivisti me, inquit, et cum nondum essem, adduxisti me, et ego vicissim rependo, ut diligentes te honore prosequar.* Ubi valde notandum est quod Basilius indicat, et ex verbis David colligit, ita esse gratum Deo suos amicos honorare, ut tanquam obsequium pro beneficiis ab eo acceptis ex gratitudine illi possit offerri. Nam ut recte Ambrosius, serm. 1, de Sanctis: *Quisquis honorat Martyres, honorat et Christum, et qui spernit Sanctos, spernit et Dominum, cum ipse dicat ad Sanctos suos: Qui vos honorat, me honorat, et qui vos spernit, me spernit.* Sic etiam Hieron., ep. 53 ad Ripari.: *Honoramus servos, ut honor eorum redundet ad Dominum, qui dixit: Qui vos suscipit, me suscipit.* Quod ita etiam exposuit Athanasius, lib. de Virg., circa finem. Alia consulto prætermitto, quia frequentia, et alibi a nobis tractata ², et quia, ut dixi, rex Angliæ, se etiam Sanctorum memoriam colere profitetur.

3. *Adorandi verbum rex Jacobus detrectat.* — Non omittam autem advertere, hic etiam abstinuisse regem a verbo adorandi, verboque colendi usum esse. Nos vero juxta ea, quæ in præcedenti capite notavimus, vocum quæstiones devitantes, in illis non insistimus, dummodo eorum sensus verus sit et catholicus. Itaque si adorandi verbum per antonomasiam cultum patriæ significet, noverunt Catholici omnes, Sanctos in hoc sensu non esse

¹ Refert Genebrard.

² Tom. 1 tertiæ partis, disp. 52.

adorandos, quo sensu asseruit Hieronymus supra, Sanctos honorari a nobis, non adorari; nam potius eos honorando, Deum adoramus; et lib. 1 contra Vigil., cum dixisset: *Quis Martyrem adoravit?* illud explicando addit: *Quis hominem putavit Deum?* Eodemque modo loquuntur Justinus, Epiphanius, Damascenus, et sæpe Augustinus. Et nihilominus, sumpto adorationis verbo in ampliori significatione, non dubitavit idem Augustinus dicere in Psalm. 25, de Sanctis: *Beatissimum Petrum piscatorem modo genibus procolutis adorat multitudo credentium, per Dominum nostrum Jesum Christum.* E contrario autem sumpto verbo colendi strictiori modo, dixit idem Augustinus, epist. 44 ad Maximum Grammaticum: *Ne te hoc lateat, et in sacralia convitia imprudentem trahat, scias a Christianis Catholicis nullum coli mortuorum;* id tamen exponens subjungit: *Nihil denique ut numen adorari, quod sit factum et conditum a Deo.* Addendo enim particulam *numen*, se de cultu et adoratione patriæ loqui declaravit.

4. *Civili honore potius quam religioso cultu Sanctos decorare videtur rex Jacobus.* — *Sanctos sacro et religioso cultu veneratur Ecclesia Catholica.* — Præter hanc verbi colendi et adorandi ambiguitatem, aliam præcavere necesse est, quia verba regis lubrica sunt, et Calvinismus etiam in hac parte redolent. Calvinus enim civilem honorem et cultum Sanctis vita functis concessit deferendum; sacrum vero et religiosum cultum eis sine idololatria dari posse negavit. Regis autem verba talia sunt, ut de civili cultu intelligi facile possint, nam et solemnes dies, quos Sanctorum memoriam honestandi gratia in sua pseudoecclesia institutos esse dicit, solum ob civilem honorem instituti esse feruntur, sicut etiam in regum et principum sæcularium natalitiis interdum institui solent. Quod si in hoc tantum sensu de cultu Sanctorum rex loquitur, immerito ad solos illos, qui Scripturæ auctoritate in Sanctorum album relati sunt, suas illas solemnitates coaretat; possumus enim cultu civili benefactores defunctos, vel insignes homines colere, etiamsi de illorum felicitate certi non simus, saltem dum non constet illos esse damnatos. Catholica vero Ecclesia non civilem tantum, sed sacrum et religiosum cultum Sanctis tribuendum esse censet, licet non latria, sed inferioris rationis cultus sit, ad quem significandum nomen dulciæ Theologi accomodarunt, sicut in cultu B. Virginis explicui-

mus, est enim in cæteris sanctis in gradu suo similis ratio. Illos enim propter excellentiam quamdam omni civili dignitate superiorem veneramus, eosque in felicitatis æternæ celsitudine constitutos, tanquam suo modo nobis superiores, et in illo ordine singulariter excellentes recognoscimus; merito ergo eos sacro et excellentiori cultu, et a civili distincto adorandos esse profiteamur.

5. *Consuetudinem sacro cultu Sanctos honorandi antiquissimam esse ex Patribus convincitur.* — Hanc vero doctrinam nuperam non esse, sed antiquissimam, testimoniis Sanctorum Patrum evincere facile possumus. Ambrosius enim, in dicto serm. 1 de Sanctis, qui est in festo S. Luciæ, de thesauro abscondito in agro, sic concludit: *Igitur, fratres, quotiescumque Martyrum memoriam celebramus, prætermittis omnibus sæculi actibus, sine aliqua dilatione concurrere debemus, reddere illis honorificentiam, qui nobis salutem profusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacrata hostia pro nostra propitiatione Domino sunt oblata.* Honor ergo Sanctorum, teste Ambrosio, non est tantum civilis, ille enim sæculi actibus exhiberi solet; hic autem per actiones religiosas et sacras, consentaneas fidei, et sacræ causæ, propter quam datur, tribuendus est. Unde dixit Damascenus, lib. 4 de Fide, cap. 10: *Quibus rebus Deus colitur, eisdem servi oblectantur, quapropter, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus Sanctos colimus.* Est ergo suo modo spiritualis hic cultus, qui actionibus spiritualibus exhibetur; nec propterea est æqualis cum divino, quia semper spiritus, et intentio adorandi est longe diversa. Est autem hic cultus cum divino cultu conjunctissimus, totusque in supremam Dei venerationem redundat, ut Athanasius, Hieronymus et Ambrosius supra, et Basilius, orat. in 40 Martyres, notant. Ideoque consuevit Ecclesia eisdem fere rebus, quibus Deum colit, sanctos honorare, et jejuniis, vigiliis, orationibus, et aliis similibus actionibus, ut sumitur ex Concilio Toletano III, cap. 23; et Hieronymo, contra Vigilantium; et Cypriano, epist. 34 et 37; et Augustino, 2 contra Faustum, cap. 21. Unde recte Eusebius Cæsariensis, lib. 13 de Præparat. Evangelica, cap. 7, sic inquit: *Veræ pietatis milites, ut Dei amicos honorantes, ad monumenta quoque illorum accedimus, vota quoque ipsis facimus tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum juvari profitemur.*

6. *Tacita regis objectio.* — Neque contra